1. Alt yazıların Ekranda Gösterimi

Alt yazıların ekranda seyirciye nasıl yansıtıldığı büyük önem taşımaktadır çünkü seyircilerin okumakta ve görmekte zorlandığı alt yazılar neredeyse yok hükmündedir ve amacına hizmet ettiğini söylemek mümkün değildir. Dahası seyircilerin izleme deneyimini derinden etkileyerek onların görsel-işitsel materyali izlemeyi tamamen bırakmalarına sebebiyet verebilir. Bu açılardan özenle hazırlanmış alt yazıların sunulması özellikle işitme engelli bireyler için oldukça önemlidir. Onların işitmede yaşadıkları çeşitli seviyedeki zorluklar sebebiyle erişemedikleri her öge itinayla alt yazılarda belirtilmeli ve onların da diğer bütün bireylerle aynı bilgiye erişmesi sağlanmalıdır. Bu kılavuzda sağır ya da işitme güçlüğü çeken bireylerin görsel-işitsel materyallere erişimini sağlayacak alt yazıların hazırlanmasında kullanılacak olan yazı tipi ve boyutu, alt yazıların ekranda yerleştirilmesi, satır sayısı ve satırların ayrılması, renklerin kullanımı ve konuşan karakterin belirtilmesi gibi konular ele alınacaktır.

1.1. Yazı tipi ve boyutu

Arial, Helvetica gibi dekoratif ögeler içermeyen Sans Serif bir yazı tipi kullanılmalıdır. Kullanılacak yazı tipi boyutu 12 ila 14 arasında ayarlanmalıdır. Yazı boyutu ayarlanırken günümüzde kullanılan çeşitli boyutlardaki ekranlar da (telefon, tablet ekranı gibi) dikkate alınmalıdır. Hangi ekran boyutuna göre alt yazı yazılacaksa ona oranla (aktif video boyunun %8'ini geçmemelidir) uygun bir boyut seçilmelidir. Kullanılan yazı tipi ve boyutu bütün program boyunca istikrarlı bir şekilde kullanılmalıdır ve izleyicilerin ilgisini gereksiz şekilde dağıtacak ve seyir zevkini düşürecek değişimlerden kaçınılmalıdır. Araştırmalar sonucunda görme güçlüğü çeken insanlar için faydalı olduğu bulunan Tresias gibi alt yazıların görünürlüğüne katkı sağlayan yazı tipleri de değerlendirmeye alınmalıdır. Yazı tipi büyük ve küçük harfler içermelidir. Alt yazıları hazırlamak için kullanılan programda eğer karakter kodlama biçimi seçilebiliyorsa, mutlaka Türkçe karakterleri destekleyen bir kodlama türü tercih edilmelidir.

1.2. Alt yazıların ekranda konumlandırılması

Alt yazılar işitme problemi yaşamayan bireyler için hazırlanan standart alt yazılar gibi genellikle önemli bir görsel ögeyi barındırmayan ekranın alt bölümünde yer almalı ve yatay ve dikey olarak ortalanmalıdır.

Bunun haricinde bölüm 5.1'de de belirtileceği gibi alt yazılar ekranda konuşan kişinin kim olduğu göstermek için konuşan kişiye bağlı olarak hizalanmalıdır. Alt yazılar yatay ve dikey olarak konumlandırılırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta alt yazıların görsel-işitsel materyallerin anlaşılması için gerekli olan; ekranda karakterlerin yüzü, ağzı, isimleri, herhangi bir metin veya grafik gibi unsurları engellememesidir.

Eğer alt yazılar görsel-işitsel materyallerin anlaşılması için önemli ögelerin görülmesini engelliyorsa ekranda başka bir yere konumlandırılmalıdır (ilk olarak tercihen ekranın üst bölümüne yatay ve dikey olarak ortalanarak).

Alt yazılar konumlandırırken kenar boşluklarına dikkat edilmelidir ve görsel-işitsel materyalin izlenebileceği değişik ekran boyutları göz önünde bulundurulmalıdır. Alt yazılar hazırlanırken kullanılan programda alt yazıların yazılabileceği güvenli ekran alanını gösteren bir özellik varsa bu kullanılmalı eğer yoksa da alt yazılar hazırlandıktan sonra değişik ekran boyutlarında kontrol edilmelidir. Alt yazıların ekranın sağ ya da sol yanından taşarak kaybolmadığına veya harflerin alt ve üst uzantılarının ekranın alt veya üst bölümünün dışında kalmadığına dikkat edilmelidir.

1.3. Satır sayısı ve satırların bölünmesi

Alt yazıların iki satırı geçmemesine dikkat edilmelidir. Sadece özel durumlarda yer ya da zaman kısıtlamaları sebebiyle üç satıra kadar alt yazılar oluşturulabilir ancak böyle durumlarda alt yazıların ekranda herhangi bir unsuru engellemediğinden emin olunmalı ve izleyicilere alt yazıları rahatça okuyabilecekleri bir okuma zamanı sağlanmalıdır.

Alt yazılar birden fazla satıra bölünürken eğer mümkünse her satır bir cümle içerecek şekilde bölünmelidir. Ancak bu genellikle mümkün olmadığından satırların her birinin mümkün olan en üst düzeyde anlamsal bir bütünlük içinde olduğuna dikkat edilmeli ve restgele cümlelerin bölünerek anlam bütünlüğünün bozulmasından veya okumayı zorlaştıracak sonuçlardan kaçınılmalıdır.

- Tamlamaları (isim, sıfat) oluşturan sözcükler bir birinden ayrılmamalıdır ve uzun tamlamalarda tamlamanın bütünlüğüne zarar vermeyecek şekilde ayırmalar yapılmalıdır.

Örnek:

Doğru	**Yanlış**
İskender oğlunun oyuncak atını almaya gelmiş.	İskender oğlunun oyuncak atını almaya gelmiş

- Kişilerin isimleri veya unvanları kullanılmışsa bunlar bir birinden ayrılmamalıdır.

Örnek:

Doğru	**Yanlış**
Mecnun ve İskender Doğru'nun bu olayda dahli yoktur.	Mecnun ve İskender Doğru'nun bu olayda dahli yoktur.

- Bağlaç ve edatlar ayrılırken anlam bağı kurduğu sözcük öbeğinden, yan cümlelerden veya cümlelerden ayrılmamalıdır ve cümleye kattığı anlam göz önünde bulundurularak cümleler satırlara bölünmelidir.

Örnek:

Doğru	**Yanlış**
Eve gelince sabaha kadar oturup televizyon izledi.	Eve gelince sabaha kadar oturup televiyon izledi.

- Hiçbir zaman aynı satırda bir cümle bitirilip yenisi başlatılmamalıdır. Buna istisna olarak bir veya iki kelimeden oluşan cümleler; bir önceki cümleyle bağlantılı olmaları şartıyla aynı satırda başlatılabilir.

Örnek:

Doğru	**Yanlış**
Onu, orada bilincini kaybetmiş yatarken gördü. Hemen nabzını kontrol etti ve yaşadığına sevindi. Hiç vakit kaybetmeden onu hastaneye götürdü.	Onu, orada bilincini kaybetmiş yatarken gördü. Hemen nabzını kontrol etti ve yaşadığına sevindi. Hiç vakit kaybetmeden onu hastaneye götürdü.

1.4. Renklerin kullanımı

Renkler ekranda konuşanların belirlenmesi için kullanılacaktır ve bu kullanıma dair açıklamalar konuşan karakterin belirlenmesiyle ilgili bölümde sunulacaktır. Konuşanları belirlemek için farklı renklerin kullanımı haricinde diğer bütün alt yazıların hazırlanmasında beyaz renk kullanılmalıdır. Ayrıca alt yazının görünürlüğünü arttırmak için harflere gölgelendirme eklenmelidir.

Eğer görüntü kalitesi veya görsel-işitsel materyalde kullanılan özel renkler sebebiyle beyaz rengin görünemeyeceği bir durum oluşursa alt yazıların okunabilirliğini arttırmak için siyah bir arka plan kullanılabilir.

2. Alt yazıların Zamanlaması

Alt yazıların, tamamlanmış görsel-işitsel materyallere sonradan eklenen ögeler olmaları sebebiyle materyal ya da program içindeki diğer bütün anlam ifade eden görsel-işitsel

unsurlarla uyum içerisinde olmaları bir anlam ifade edebilmeleri ve tamamlanmış bir bütün olan görsel-işitsel materyalin anlam bütünlüğünü bozmamaları için önemlidir. Dolayısıyla alt yazılar video ya da görsellerin hızına uygun olmalı ve hem görsel hem de işitsel ögeleri tamamlamalıdır.

Yukarıda anlatılan sebeplerle alt yazılar video ve görsellerdeki görsel ve işitsel ögelerle bir senkron içinde olmalıdır. İşitme engelli ya da işitme güçlüğü çeken bireyler için senkronizasyonun önemsiz olduğu düşünülmemelidir. Çeşitli seviyelerde işitme engeli olan bireyler dudak okuyarak, görsel unsurları takip ederek ya da işitme kalıntıları sayesinde herhangi bir senkron kaybını tespit edeceklerdir ve bu da onların izleme zevkini bozacaktır. Eğer bir kişi konuşmaya başladığında dudakları görünebiliyorsa ekrandaki kişinin dudakları kıpırdadığı anda buna karşılık alt yazılar da eklenmelidir. Aksi bir durumda izleyiciler bir şeyleri kaçırdığını veya bazı unsurların sansürlendiğini düşünebilirler.

Eğer konuşan kişi ekranda görünmüyorsa (telefonda görüşme gibi) ya da bir alt yazı dizisi tek bir kişiye aitse alt yazıların başlangıcı ve bitişi konuşmanın başlangıcı ve bitişiyle senkron içinde olmak koşuluyla az miktarda senkron kayıpları okumayı kolaylaştırıyorsa tolere edilebilir.

Alt yazıların sesin duyulmasından 15 kare ya da bir saniye önce ekranda belirmesinin veya sesin bitiminden 15 kare ya da bir saniye sonra ekrandan çıkmasının seyirciler tarafından tespit edilmesi oldukça güçtür ve dolayısıyla izleyicilerin seyir zevkini bozmayacağı düşünülebilir. Dolayısıyla alt yazıların okunabilirliğini arttırmak için gerekli durumlarda bu küçük senkron kaymalarına başvurabilir. Ancak bu yöntem sadece gerçekten gerekli olduğu durumlarda kullanılmalı ve sıklıkla bu yönteme başvurulmamalıdır.

Görsel-işitsel materyaller çekim (shot) adı verilen küçük unsurların arka arkaya gelmesiyle oluşmaktadır. Alt yazılar da çekimlerin değişimine ve geçişine uyum sağlamalıdır. Böylece alt yazılar filmin ritmi ve anlatımıyla uyum içerisinde olacaktır. İdeal olarak alt yazılar çekim değişiminden sonra ilk karede belirip ilgili çekimin son karesinde ekrandan çıkmalıdır. Alt yazının bir çekimin ortasında ekrana gelip takip eden çekimin ortalarında ekrandan çıkmasına izin verilmemelidir. Bunun yerine alt yazı bir önceki ya da bir sonraki çekime kaydırılmalıdır.

Alt yazılar ekranda en az bir en çok altı saniye kalmalıdır. Alt yazılar arasında en az dört kare bir zaman bırakılmalıdır. Alt yazıların gösterim hızı saniyede 13-16 karakter veya dakikada 160-180 kelime olacak şekilde ayarlanmalıdır. Çocuklar için görseller, filmler veya çizgi filmlere alt yazılar hazırlanırken alt yazıların hızları düşürülmelidir, örneğin dakikada 120 kelimeye ya da saniyede 11 karaktere kadar düşürülebilir.

3. Dilsel Konular

Alt yazılarda konuşma dili yazı diliyle ifade edildiği için konuşma diline ait bazı özellikler (tekrar, tonlama, kinaye, vb.) kaybolmaktadır. İşitebilen insanlar kaybolan bu özellikleri programdaki işitsel unsurlardan telafi edebilmektedir ancak çeşitli seviyede işitme engeline sahip olan bireyler için özellikle cümle içerisinde bir anlam ifade eden ya da cümlenin anlamını tamamıyla değiştiren bu özellikler yazıda da ifade edilmelidir.

Bu bağlamda kelime oyunları ve cinaslar alt yazılarda da belirtilmelidir. Kelime oyunu ya da cinas içeren kelime büyük harflerle belirtilerek seyircilerin bu söz sanatlarını daha rahat fark etmeleri sağlanabilir.

Örnek:
(Budist rahiplerin göründüğü bir sahnede yapılan kelime şakaları)

BUDA mı gelecekti başımıza! BUDA mı gol değil be!

Bu kelime oyunlarına ek olarak kullanılan farklı aksanlar, lehçeler, şiveler, standart dışı gramer kullanımları ve cümle yapıları da alt yazılarda fonetik olarak belirtilmelidir. Standart dil dışında olan bu kullanımlar farklılıkları yanında çağrışımsal anlamlara sahip olduğu ve karakterlerin geçmişi, sosyal statüsü gibi konular hakkında izleyicilere önemli bilgiler verdiği için alt yazılarda da belirtilmelidir. Ancak aşırı kullanım okumayı zorlaştıracağı ve karakterler hakkında yanlış algılara sebebiyet verebileceği için alt yazılarda kullanımlarına dikkat edilmelidir. İzleyicilere karakterle ilgili yeterli bir bilgi verecek düzeyde cümle içerisinde birkaç kelimenin fonetik olarak değiştirilmesi yeterli olacaktır. Ayrıca özellikle karakterler ilk kez tanıtıldığında eğer belirgin bir aksanları, lehçeleri, vb. varsa parantez içerisinde alt yazıların başında belirtilmelidir (Azeri, Ege şivesi, vb.).

Örnek:

Ula ne diye dikleniysun bağa! -Ben mi dikleniyrum sağa!

3.1. Bire bir anlatım ve redaksiyon

Mümkün olduğunca alt yazılar konuşmaları bire bir aktarmalıdır ve gereksiz kısaltma ya da düzenlemelerden kaçınılmalıdır. Bununla birlikte işitme engelli bireylerin eğitim seviyesi, okumada yaşayacakları bazı muhtemel güçlükler de göz önünde bulundurularak bazı redaksiyonlar yapılabilir. Bu redaksiyonlar; kısaltmaları, eklemeleri, cümleleri tekrar yapılandırma gibi uygulamaları içerebilir. Bu uygulamalar tamamen okumayı ve anlamayı kolaylaştırmaya yönelik olmalıdır. Aksi takdirde bu tür uygulamalar sansür olarak algılanabilir ve daha da kötüsü işitme engelli bireyler kendilerinin küçümsendiğini düşünebilir. Buna sebebiyet vermemek için her zor olarak algılanan kelime ya da cümle kesinlikle basitleştirilmemelidir. Özellikle kısaltmalar gerçekleştirilirken cümlelerin anlam bütünlüğünün bozulmadığına ve hiçbir şekilde anlam kaybı yaşanmadığına dikkat edilmelidir. Ayrıca alt yazıların işitme engelli bireyler için eğitimsel bir araç olabileceği de unutulmamalıdır. Alt yazılar işitme engelli bireylerin özellikle okuma becerilerini ve kelime dağarcıklarını geliştirme potansiyeline sahiptir.

Yine redaksiyon yapılırken dudak okuyan işitme engelli bireyler de göz önünde bulundurulmalı ve eğer konuşan karakterin yüzü ekranda belirgin ise rahatlıkla dudak okuması yapılabilen kelimeler kesinlikle silinmemeli ve konuşan karakterin ilk ve son sözcükleri mutlaka alt yazılarda bulundurulmalıdır.

Kişiler için kullanılan isimler ve lakaplar da korunmalı ve silinmemelidir. Ayrıca konuşma dilinde geçen "Iıı, hı hı, eee" gibi sesler eğer cümleye anlam katıyorlarsa korunmalıdır ve hemen silme yoluna gidilmemelidir.

Ayrıca bütün bir cümleyi silmek yerine her cümleden eşit oranda kısaltmalar yapmak daha doğru olacaktır.

3.2. Noktalama İşaretleri

Noktalama işaretlerinin aşırı kullanımından kaçınılmalıdır. Standart Türkçe dilbilgisi kuralları uygulanmalı ve basılı medyada kullanılan standartlar ve kurallar olabildiğince yakından takip edilmelidir. Noktalama işaretleri cümlelerin açıklığını arttırmalı ve izleyiciler tarafından okunmasını kolaylaştırılmalıdır. Türkçe sözlüklere kaynak olarak başvurulmalı ve uygulamalarda istikrarlı olunmalıdır. Alıntılar aktarılırken tırnak işaretleri son alt yazı hariç alıntıyı içeren tüm alt yazıların başında kullanılmalıdır. Alıntıyı içeren son alt yazıda sadece kapatma tırnak işaretleri bulunmalıdır.

Bazı noktalama işaretleri özel anlamlar ifade etmek için kullanılabilir:

- Tek tırnak işaretleri ekran dışından gelen ya da insan harici hoparlör gibi mekanik bir kaynaktan gelen konuşmaları belirtmek için kullanılabilir.

- Tire işareti ekrandaki konuşmacılar kekelediği zaman ya da bir kelimeyi hecelediği zaman bunları belirtmek için kullanılabilir.

- Üç nokta bitmeyen bir cümleyi ya da cümle içerisinde bir duraksamayı belirtmek için kullanılabilir.

3.3. Sayılar

Sayıların yazımında kullanılan yöntemde istikrar sağlanmalı ve sürekli değişimlerden kaçınarak izleyicilerin kafası karıştırılmamalıdır.

Birden ona kadar olan bütün sayılar yazıyla yazılmalı ve ondan büyük sayıların yazımında rakam kullanılmalıdır. Bu kural sıra belirten sayılar için de geçerlidir (birinci, ikinci, 11., 30., vb.).

Cümlelerin başında hiçbir şekilde rakam kullanılmamalıdır.

Belirli olmayan sayılar yazıyla yazılmalıdır (yüzlerce, binlerce, vb.)

Beş (ve üzeri) basamaklı sayıları yazarken basamakları ayırmak için nokta kullanılmalıdır.

Teknik ve sportif terimler belirtilirken rakam kullanılmalıdır.

Tarihler yazılırken rakam kullanılmalıdır (5 Ocak, 27 Mart 1981, vb.)

Saatler de rakamla belirtilmeli ve sadece buçuk, çeyrek gibi kelimeler özellikle kullanıldıysa bunlar da yazıyla yansıtılmalıdır (2 buçuk, 5 çeyrek, vb.)

4. Dilötesi Ögeler

Sesin tonu ve yüksekliği, ritmi, hızı ve vurgulama gibi dilötesi ögeler cümlelerin anlamını tamamen değiştirebilir ve bu ögelere erişemeyen bireyler için de anlam karmaşasına sebebiyet verebilir. Dolayısıyla sesle aktarılan bu unsurlar işitme engelli bireyler için alt yazılarda aktarılmalıdır.

Bir kelime vurgulandığı zaman italik yazılarak belirtilmelidir.

İronik bir soru ya da cümle belirtilirken parantez içerisinde ünlem ya da soru işareti kullanılabilir (?) (!).

Bunların haricinde diğer dilötesi ögeler de eğer konuşan karakterlerin jest ve mimiklerinden açık bir şekilde belli olmuyorsa bunlar mutlaka alt yazılarda belirtilmelidir. Dilötesi ögelerin alt yazılarda aktarımı için tercihen emojiler ya da parantez içerisinde açıklayıcı etiketler kullanılmalıdır.

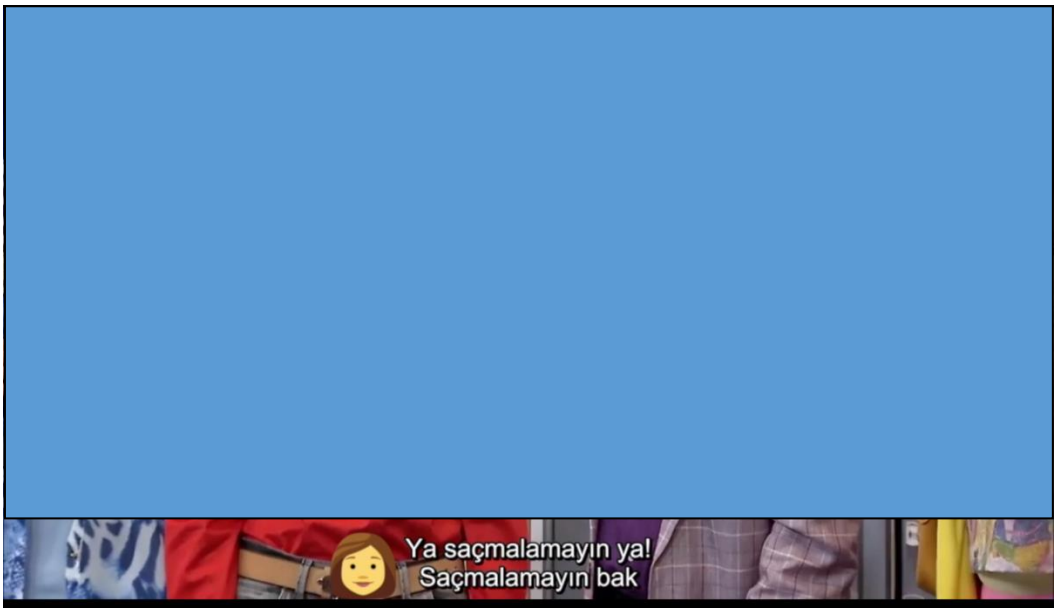

Seçilen yöntem bütün alt yazılarda istikrarlı bir şekilde uygulanmalı ve izleyicilerin dikkatleri yöntemleri sürekli değiştirerek gereksiz yere dağıtılmamalıdır.

5. Dil Dışı Ögeler

Görsel-işitsel materyallerdeki akustik ögeler görsel ögelerle birleşerek bir anlam bütünlüğü ve illüzyon sağlamaktadır. Konuşmalar ve şarkı sözleri dilsel akustik ögeleri oluştururken ses efektleri ve enstrümantal müzik de dil dışı ögeleri oluşturmaktadır. İşitme engelli bireylerin bu ögelere ulaşamaması onların izleme deneyimlerini büyük oranda etkileyerek görsel-işitsel materyalleri anlamalarını oldukça zor ya da imkansız hale getirebilir. Dolayısıyla bu işetsel ögeler alt yazılarda mutlaka belirtilmelidir.

5.1. Konuşan karakterlerin ve sesin kaynağının belirtilmesi

İşitme engelli bireyler işetsel ögelere erişemediği için eğer kimin konuştuğu tam olarak belirli değilse konuşan karakter ya da sesin kaynağı çeşitli yöntemlerle belirtilmelidir.

Bu konuda tercih edilecek ilk yöntem, farklı karakterler için farklı renklerin kullanımı ve konuşan karaktere göre alt yazıların hizalanması yöntemlerinin birlikte kullanımıdır.

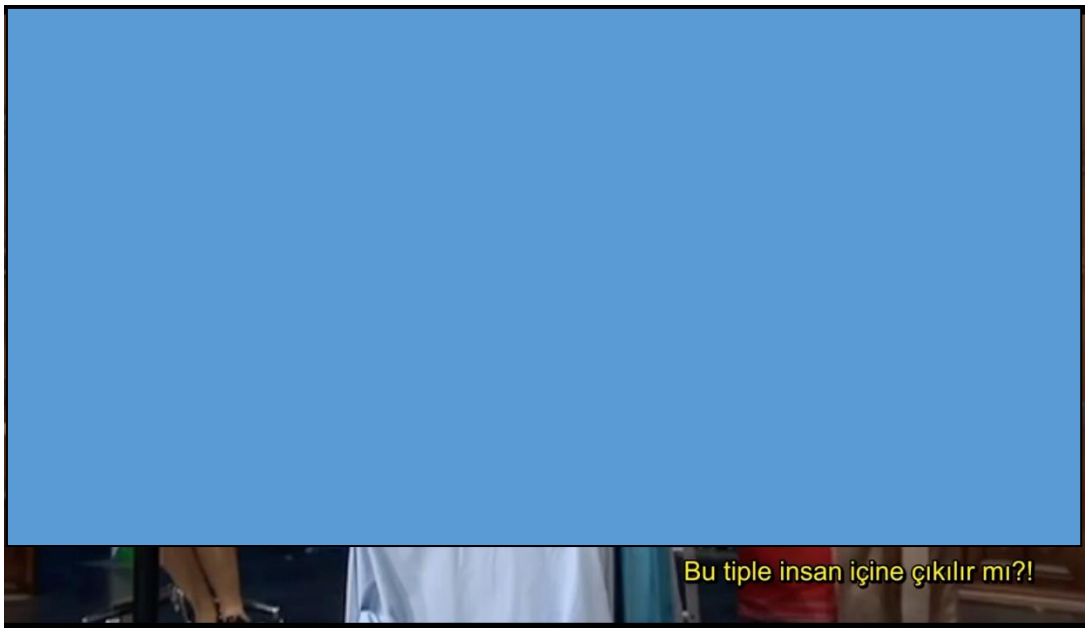

Zaman kısıtlamaları ya da ekrandaki karakterlerin çok yer değiştirmesi sebebiyle bu yöntemin kullanımının imkansız hale geldiği durumlarda alt yazılar ekranın alt kısmında ortalanmalı ve hangi karakterin konuştuğunu belirtmek için karakterin ismi parantez içinde alt yazının başında olacak şekilde kullanılmalıdır. Eğer konuşan karakterin ismi bilinmiyorsa ya da ilk kez tanıtılıyorsa işitme engeli olmayan izleyiciler karakterle ilgili hangi bilgiye sahipse aynı bilgi işitme engellilerle de paylaşılmalıdır (Kadın, Çocuk, vb.).

5.2. Ses efektleri

Ses efektlerinin alt yazılarda belirtilmesinde açıklayıcı etiketler kullanılmalıdır. Sesler olabildiğince objektif bir şekilde tasvir edilmelidir (köpek sesi, telefon sesi, vb.). Eğer seslerin belirli bir özelliği görsel-işitsel materyal için özel bir anlam ifade ediyorsa (eğer gelen köpek

sesinin cılızlığının anlatılan konu için özel bir önemi varsa ya da onun üzerinden bir şaka yapılıyorsa) subjektif tasvirler yapılarak bu anlam alt yazılarda belirtilebilir.

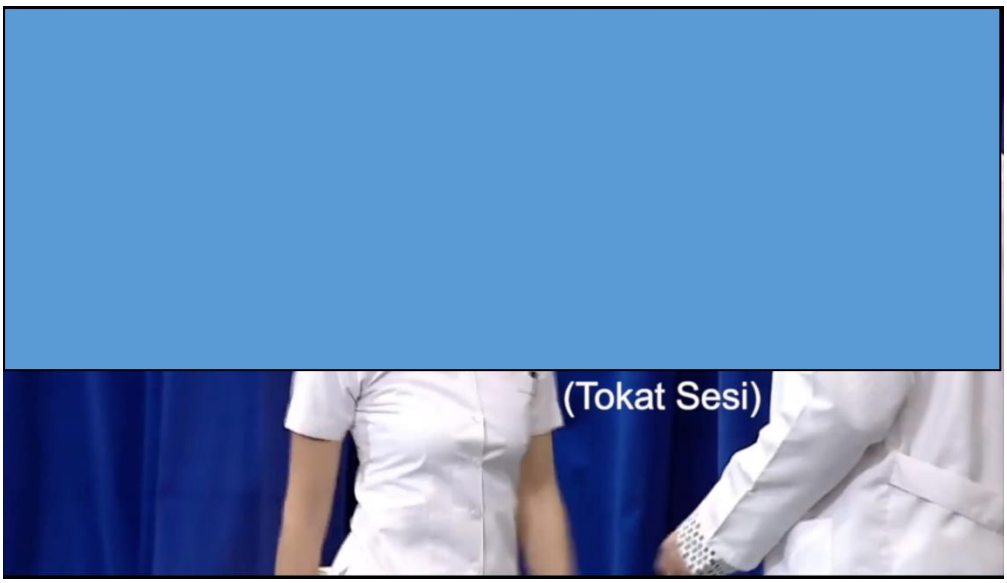

Sesler, sesin geldiği yöne doğru konumlandırılmalıdır. Böylece seyirciler sesin kaynağı konusunda da bilgi sahibi olabileceklerdir. Daha önce de belirtildiği gibi mekanik ya da dijital insan dışı bir kaynaktan gelen ses efektlerinin belirtilmesinde tek tırnak işaretleri kullanılabilir.

Eğer bir sahnede belirgin bir sessizlik varsa ya da karakter konuşmasına rağmen sesi duyulmuyorsa bu da (sessizlik) olarak belirtilmelidir.

5.3. Müzik

Arka plan müzikleri ve enstrümantal müzikler olabildiğince objektif bir şekilde parantez içerisinde açıklayıcı etiketler kullanılarak ekranda belirtilmelidir. Eğer mümkünse ve biliniyorsa müziğin bestecisi/icracısı hakkında bilgi de verilmelidir. Eğer bu mümkün değilse müziğin tarzı, kullanılan enstrüman ve yarattığı mod tasvir edilebilir. (Yavaş piyano müziği) (Gerilim müziği), vb.

Eğer kullanılan müzik şarkı sözleri içeriyorsa, sözler bire bir aktarılmalıdır ve bir redaksiyon yapılmamalıdır. Eğer mümkünse şarkıyı söyleyen kişinin ve şarkının ismi de parantez içerisinde açıklayıcı bir etiketle belirtilmelidir. (Aşık Veysel – Uzun ince bir yoldayım).

Şarkı sözlerinin başında ve sonunda nota (♪) işareti kullanılmalıdır. Şarkı sözlerinin son satırında şarkının bittiğini belirtecek şekilde satır sonunda iki adet nota işareti kullanılmalıdır.